

Christum referuntur, singulaque enumerans nomina quæ Christo, tum ut Verbo, tum ut homini conveniunt, ea omnia eorumque causas pie ac erudite exponit. In quinta denique (8), sancti Spiritus divinitatem ac processionem contra Arianos, Eunomianos et præcipue Macedonianos fortiter asserit; idque sapienter observat, non ideo plurima, ex quibus sancti Spiritus divinitas apertissime colligi possit, rejicienda esse, quod ipsa, certas ob causas, non ita expresse sacrarum Litterarum monumentis consignata sit, nec anxie de nominum sono litigandum, cum res ipsas Scripturæ auctoritate comprobatas esse constet.

III. Analyticam istarum orationum synopsis paucis quidem attingimus, ne fusiori sermone illarum aciem, si ita loqui fas est, obtunderemus. Consentunt eruditi eas Constantinopoli habitas fuisse anno 380. Gregorius ipse nobis hujus rei argumenta suppeditat. In oratione enim quadragesima secunda, sequenti anno pronuntiata, de Scripturæ testimoniis, quæ a Catholicis in hæreticos, vel ab istis in orthodoxos torquebantur, agens, sic loquitur (9): « Et quidem Scripturæ testimonia, quæ cæcutientibus molestiam exhibent, aliis relinquimus, cum a multis jam sæpe, tum etiam a nobis haud perfunctorie et negligenter litteris mandata fuerint. » Quæ verba, juxta interpretes, non solum theologicas orationes designant, verum eas etiam jam scriptas, summaque cum cura elaboratas indicant. Conjici quoque potest, singulas quidem ipsas, primo pro concione habitas, postea vero maturius digestas, ab ipso Gregorio fuisse litteris consignatas. Hinc illæ orationes non immerito visæ sunt Hieronymo libri formam referre. Scribit enim hac de re (10): « Adversus Eunomium liber unus, De Spiritu sancto liber unus. » Ex quibus manifestum est, quatuor saltem priores, utpote quæ secum arctissime cohæreant, unica tantum oratione, seu libro, a sancto Doctore comprehendi. Hanc etiam ob causam, neque vulgatum earum ordinem mutare, neque aliam ab alia separare voluimus, licet aliæ interim orationes dictæ et interjectæ videri merito possint.

(8) Or. xxxi.

(9) Or. xlii, n. 18.

(10) *De script. eccl.*, cap. 117, Opp. t. II, col. 707 ed. M.

ORATIO XXVII^a.

THEOLOGICA PRIMA.

Adversus Eunomianos pravæ dissertatio.

I. Ad eos, qui ornate dicendi cupiditate flagrant, mihi sermo erit. Et ut Scripturæ verbis exordiar, *Ecce ego adversum te contumeliosam* ^a, tam in docendo, quam in audiendo, et cogitando. Sunt enim, sunt quidam, quibus non **488** aures duntaxat, sed etiam lingua atque adeo manus quoque ipsæ, ut video, ad sermones nostros pruriunt, ^b quique inanibus verbis, et contentionibus falso nominatæ scientiæ, ac disputationum pugnis ^c, quæ nullam utilitatem afferunt, oblectantur. Sic enim, quidquid in verbis, vel supervacaneum, vel curiosum est, vocat Paulus, ille brevitati verbi ^d præco et assertor, ille piscatorum discipulus, ac præceptor. Hi vero de quibus orationem habemus, utinam, quemadmodum linguam volubilem habent, atque nobilioribus et probatoribus verbis insectandis

^a Jer. I, 31. ^b II Tim. iv, 3. ^c I Tim. vi, 4.

^d Alias XXXIII. Quæ autem 27 erat, nunc 36. — Habita anno 380.

(11) *Κατὰ Εὐνομιανῶν*. Reg. a, Colb. 3. Ruf.: Πρὸς Εὐνομιανούς προδιάλεξις, καὶ ὅτι οὐ παντὸς τὸ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι, ἢ πάντοτε. « Prævia in Eunomianos dissertatio, et quod nec continuo, nec omnibus modis de Deo disserendum sit. » Reg. bm: Πρὸς Εὐνομιανούς. Combef.: Κατὰ Εὐνομιανῶν, καὶ περὶ θεολογίας προδιάλεξις: « Contra Eunomianos, et de theologia prædissertatio. » — « Sic inscribitur, ait Leuv., propterea quod in ea quarundam rerum expositio quasi præmittatur. » Adjunt nonnulli, ἐρρήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, « Constantiнопoli dicta. »

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Κατὰ Εὐνομιανῶν (11) προδιάλεξις.

A'. Πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ κομψοὺς ὁ λόγος. Καὶ ἴνα ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἀρξῶμαι: Ἴδοθ' ἐγὼ ἐπὶ σὲ τὴν ὑβρίστησαν, καὶ παιδεύσιν, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν (12). Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ τινες, οἱ τὴν ἄκοήν (13) προσκυνέμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν, ἥδη δὲ, ὡς ὀρῶ, καὶ τὴν χεῖρα (14) τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες (15) ταῖς βεβήλοις κενοφωνίαις, καὶ ἀντιθέσει τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, καὶ ταῖς εἰς οὐδὲν χρήσιμον φερούσαις λογομαχίαις. Οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ πᾶν τὸ ἐν λόγῳ περιττὸν καὶ περιεργον, ὁ τοῦ συντεταγμένου (16) λόγου κῆρυξ καὶ βεβαιωτής, ὁ τῶν ἀλλείων μαθητής καὶ διδάσκαλος. Οὗτοι δὲ, περὶ ὧν ὁ λόγος, εἴθε μὲν, ὡσπερ τὴν γλῶσσαν εὐστροφον ἐχουσι, καὶ δεινὴν ἐπιθέσθαι λόγους εὐγενεστέροις τε καὶ δοκιμωτέροις, οὕτω τι καὶ περὶ τὰς πράξεις ἡσυχολοῦντο. Μικρὸν οὖν, καὶ ἴσως ἤττον ἂν ἦσαν σοφισταὶ καὶ

^a Rom. ix, 28.

(12) *Καὶ παιδεύσιν, καὶ ἀκοήν, καὶ διάνοιαν* Hæc desunt in plerisque cod. Nec ea esse Gregorii putat Billius. Agnoscit tamen Elias.

(13) *Τὴν ἀκοήν*. Forte, τῇ ἀκοῇ. EDIT.

(14) *Καὶ τὴν χεῖρα*. Designat hic Gregorius Eunomianorum improbitatem, qui, cum impares essent Gregorio, ipsum tamen male mulctandi cupiditate ardebant.

(15) *Τοῖς ἡμετέροις λόγοις, καὶ χαίροντες*. Hæc desunt in Reg. a et Or. 2.

(16) *Συντεταγμένου*. Hic alludit ad hunc locum Rom. ix, 28, in quo Paulus Evangelium nominat, « brevium verbum, » quod res maximas paucis verbis complectatur.

κυβισται λόγων (17) ἄστοποι καὶ παράδοχοι, ἴν' εἴπω A
 τι καὶ γελοῖως περὶ γελοίου πράγματος.
 tasselae cavillatores essent, si id facerent, nec tam absurde atque insolenter in verbis, perinde atque
 in aleæ ludo, versarentur, ut ridicule de re ridicula loquar.

B. Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν εὐσεβείας ὁδὸν καταλύσαντες,
 πρὸς ἕν τούτῳ βλέπουσι μόνον, ὃ τι δῆσουσιν ἢ λύ-
 σουσι (18) τῶν προβαλλομένων (καθάπερ ἔν τοις θεά-
 τροις οἱ τὰ παλαισμάτα δημοσιεύοντες, καὶ τῶν πα-
 λαισμάτων οὐχ ὅσα πρὸς νίκην φέρει κατὰ νόμους
 ἀθλήσεως, ἀλλ' ὅσα τὴν ὄψιν κλέπτει τῶν ἀμαθῶν τὰ
 τοιαῦτα, καὶ συναρπάζει τὸν ἐπαινήτην), καὶ δεῖ πᾶ-
 σαν μὲν ἀγορᾶν περιδομθεῖσθαι τοῖς τούτων λόγοις,
 πᾶν δὲ συμπίσιον ἀποκναίεσθαι φλυαρίᾳ καὶ ἀηδία,
 πᾶσαν δὲ ἑορτὴν καὶ πένθος ἔπαν, τὴν μὲν ἀνέορτον
 εἶναι καὶ μεστὴν κατηφείας, τὸ δὲ παραμυθεῖσθαι
 συμφορᾷ μελίζουσι (19) τοῖς ζητήμασι, πᾶσαν δὲ δι-
 οχλεῖσθαι γυναικωνίτιν, ἀπλότῃ συντροφῶν, καὶ τὸ
 τῆς αἰδοῦς ἄνθος ἀποσπλάσθαι τῇ περὶ λόγον ταχυ-
 τῆτι· ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ τὸ κακὸν ἀσχετον καὶ
 ἀφόρητον, καὶ κινδυνεύει τεχνύδριον (20) εἶναι τὸ
 μέγα ἡμῶν μυστήριον· φέρε, τοσοῦτον γοῦν ἡμῶν
 ἀνασχέσθωσαν οἱ κατὰ σκοποὶ (21), σπλάγγνοις πα-
 τρικοῖς κινουμένοι, καὶ, ὃ φησιν ὁ θεὸς Ἰερειῶν,
 σπαρασσομένων τὰ αἰσθητήρια, ὅσον μὴ τραχέως τὸν
 περὶ τούτων δέξασθαι λόγον, καὶ τὴν γλῶσσαν μικρὴν
 ἐπισχόντες, ἂν ἄρα καὶ (22) δύνωνται, τὴν ἀκοὴν
 ἡμῶν ὑποθέτωσαν. Πάντως δὲ οὐδὲν ζημιωθήσεσθε.
 Ἡ γὰρ εἰς ὧσα ἐλάθησαμεν ἀκούοντες, καὶ τίνα
 καρπὸν ἔσχεν ὁ λόγος, τὴν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν
 (ἐπειδὴ σπείρει μὲν ὁ σπείρων τὸν λόγον ἐπὶ πᾶσαν
 διάνοιαν, καρποφορεῖ δὲ ἡ καλὴ τε καὶ γόνιμος)· ἢ
 ἀπῆλθετε καὶ τοῦτο (23) ἡμῶν διαπίπυσαντες, καὶ
 πλείονα λαβόντες ὕλην ἀντιλογίας τε καὶ τῆς καθ'
 ἡμῶν λουδορίας, ἵνα καὶ μᾶλλον ὑμᾶς αὐτοὺς ἐσιτά-
 σῃτε. Μὴ θαυμάσητε δὲ, εἰ παράδοχον ἔρω λόγον,
 καὶ παρὰ τὸν ὑμέτερον νόμον, οἱ πάντα εἰδέναι τε
 καὶ διδάσκειν ὑπισχεῖσθε λίαν νεανικῶς καὶ γεν-
 ναίως, ἵνα μὴ λυπῶ λέγων ἀμαθῶς καὶ θρασέως.
 vestros pascatis. Nec vero mirum vobis videatur, si
 dixero, qui scire vos omnia et docere profitemini,
 stulte et temere, ne quid animos vestros offendam.

Γ. Οὐ παντός, ὧ οὔτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν,
 οὐ παντός· οὐχ οὕτω τὸ πρᾶγμα εὐωνον, καὶ τῶν
 χαμαὶ ἐργομένων. Προσθήσω δὲ, οὐδὲ πάντοτε, οὐδὲ
 πᾶσιν, οὐδὲ πάντα, ἀλλ' ἔστιν ὅτε, καὶ οἷς (24), καὶ
 ἐφ' ὅσον. Οὐ πάντων μὲν, ὅτι τῶν ἐξητασμένων καὶ
 διαθεβηκότων ἐν θεωρίᾳ, καὶ πρὸ τούτων, καὶ ψυ-
 χῆν καὶ σῶμα κεκαθαρμένων, ἢ καθαυρομένων, τὸ
 μετριώτατον. Μὴ καθαροῦ γὰρ ἄπτεσθαι καθαροῦ τυ-
 χῶν οὐδὲ ἀσφαλές, ὡς περ οὐδὲ βῆει σαθρᾷ ἡλιακῆς

* Jer. iv, 19. † Eccli. xxv, 12. ‡ Matth. xiii, 4.

(17) *Κυβισται λόγων.* « Sermonum urinatores, »
 id est, « qui se in sermones præcipites devolvunt. »
 Sic designantur Eunomiani, qui, urinatorum in-
 star, sursum ac deorsum argutando ferantur. In
 nonnullis, *κυβευταί,* « aleatores. »

(18) *Δήσουσιν ἢ λύσουσι.* In quibusdam, δῆσω-
 σιν ἢ λύσωσι.

(19) *Παραμυθεῖσθαι συμφορᾷ μελίζουσι.* Id est,
θασύνεσθαι, « gravior, onerosior efficiatur. » Sic enim

II. Quoniam autem, omni pietatis via sublata et
 deleta, hoc unum sibi proponunt, ut quæstiones
 vel stringant, vel solvant (quemadmodum, qui in
 theatris vulgi oculis certamina ostentant, et qui-
 dem ejusmodi certaminum genera, quæ non juxta
 palæstræ leges victoriam comparant, sed imperi-
 torum duntaxat oculos perstringunt, ac laudem a
 spectatoribus captant); et res huc redit, ut horum
 disputationibus, et forum omne circumstrepit, et
 convivia omnia hujusmodi nugarum lædio obtun-
 dantur, et festum omne infestivum sit ac moestitiæ
 plenum, et luctus omnis majori calamitate, hoc
 est, quæstionum argutis, mitigetur, ac denique
 gynæcea omnia, simplicitatis alumna, turbentur,
 et pudoris flos præcipiti hac contendendi libidine
 compiletur; quoniam, inquam, hæc ita se habent,
 adeoque intoleranda est vis hujus mali, ut pericu-
 lum sit, ne magnum fidei nostræ mysterium exi-
 gua quædam articula esse videatur: age, nos pa-
 ternis visceribus incitatos, atque, ut Jeremiæ ver-
 bis utar *, sensoris distortos et laniatos, explora-
 tores isti hactenus perferant, ut. quæ de his rebus
 dicturi sumus, æquo animo excipiant; ac lingua,
 si modo queant, aliquandiu frenata, nobis aures
 præbeant. In qua re nihil profecto est, cur damni
 quidquid metuatis. Aut enim ego in aures audien-
 tium † loquar, atque ita fructum aliquem, hoc est,
 utilitatem vestram. 489 oratio allatura est (quan-
 quam enim is qui verbum Dei seminat ‡, in ani-
 mos omnes seminat, tamen probi duntaxat atque
 fecundi fructum ferunt); aut ita discesseritis, ut
 hunc quoque sermonem nostrum explodatis, ube-
 rioremque contradicendi, nobisque convitiandi ma-
 teriam nanciscamini, quo plenius etiam animos
 quid a vestra opinione, ac lege vestra alienum
 perquam fortiter ac generose; non enim dicam

III. Non cujusvis est, o viri, de Deo disserere,
 non, inquam, cujusvis; non adeo vilis ac protrita
 hæc res est, et eorum, qui humi adhuc replant.
 Addam etiam non cujusvis temporis, nec apud
 quosvis, nec de quibusvis; sed certo tempore, et
 apud certos homines, et aliquosque hoc facien-
 dum est. Non cujuslibet quidem, quoniam hoc mu-
 neris his duntaxat incumbit, qui exactissime explo-
 rati sunt, ac contemplando longe processerunt,

Joh xvi, 2, « onerosos consolatores » amicos ap-
 pellat.

(20) *Τεχνύδριον.* Billius in prima ed.: « arguta-
 tricem quamdam artem. »

(21) *Κατὰ σκοποὶ.* Eo nomine falsos episcopos
 significat.

(22) *Καί.* Deest in Regg. a, bm, et Or. 2.

(23) *Τούτο.* Or. 1, τούτων.

(24) *Καὶ οἷς.* Coisl. 1, καὶ ἐφ' οἷς.

priusque etiam, et corpus, et animum a vitiorum sordibus purgarunt, aut, ut parcissime loquar, jam hoc agunt, ut se a vitiorum labe purgent. Impuro enim rem puram attingere, ne periculo quidem fortasse caret, quemadmodum nec ægris oculis solis radios intueri. Quando autem? Tum videlicet, cum ab externo luto ac tumultu quietem agimus, nec princeps nostri pars improbis vagisque simulacris confunditur, dum velut deformibus litteris elegantes litteras, cænoque unguentum admiscemus. Vacare enim haud dubie oportet, et Deum cognoscere: cumque tempus acceperimus, id agendum est, ut divinæ doctrinæ rectitudinem judicemus. Apud quos porro? Nempe apud eos, qui rem hujusmodi studiosè ac serio amplectuntur, quique non ut quidpiam aliud, sic hoc quoque inepta nugacitate prosequuntur, post circenses ludos et spectacula, post cantiones, post denique quam ventri, et iis, quæ sub ventre sunt, indulserint; qui quidem ita perditæ affecti sunt, ut hoc quoque in oblectamentorum parte numerent, nimirum de divinis rebus nugari, atque arguta disputatione concertare. Jam de quibus, et quousque disputandum? De his solum, quæ ingenii nostri **490** modulum, atque auditoris captum non excedunt: ne alioqui, ut nimia vocis intentio atque immodicus cibus, aures et corpora labefactat: aut, si mavis, sarcinæ viribus graviores bajulorum humeros, ac crebriores pluviae terram opprimunt: ita etiam auditores quæstionibus gravioribus ac durioribus oppressi atque confecti, pristinas quoque vires amittant.

IV. Neque vero næc quisquam ita accipiat, quasi Deum perpetuæ memoria colendum esse negem, ne rursus adversum nos irruant, qui omnia facile ac statim in calumniam trahunt. Nec enim tam ære spiritum ducere, quam Dei meminisse debemus: imo, si hoc etiam dici potest, nihil aliud quam hoc, faciendum. Nam et ego inter eos nomen meum profiteor, qui verbum illud probant, quod nos die ac nocte jubet meditari⁹, vespere, et mane, et meridie narrare¹⁰, ac denique benedicere Dominum in omni tempore¹¹; sive, ut verbis Moysis utar, dormiamus, sive consurgamus, sive iter faciamus¹², sive quid aliud agamus, atque hac ipsa recordatione ad puritatem informari. Quocirca, ne quis perpetuo Deum memoria teneat, haud veto, sed ne de Deo disputet: imo nec hoc prohibeo, ne de Deo disputes, velut quid impium, sed ne intempestive: nec hoc ago, ut docendi munus explodam, sed ne mediocritatis fines transiliat. An vero, cum mellis quoque ipsius, quantumvis dulcis, satietas vomitum moveat¹³, suumque cuique negotio destinatum sit tempus¹⁴, ut ego cum Salomone censeo; cumque ea quæ per se bona sunt, nisi bene tractentur, boni gratiam perdant (non aliter

ἀκτίνας. Ὅτε δέ; Ἦνίκα ἂν σχολὴν ἀγωμεν ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ἰλῦος (25) καὶ παραγῆς, καὶ μὴ τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν συγχέηται τοῖς μοχθηροῖς (26) τύποις καὶ πλανωμένοις, οἷον γράμμασι πονηροῖς ἀναμιγνύοντων κάλλη γραμμάτων, ἢ βορβόρω μύρων εὐφρίαν. Δεῖ γὰρ τῷ ἦντι σχολάζαι, καὶ γῶναι Θεόν (27)· καὶ ὅταν λάθωμεν καιρὸν (28), κρίνειν θεολογίας εὐθύτητα. Τίσι δέ; Οἷς τὸ πρᾶγμα διὰ σπουδῆς, καὶ οὐχ ὡς ἔν τι τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο φλουαρεῖται ἡδέως, μετὰ τοὺς ἱππικούς, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ ἄσματα, καὶ τὴν γαστέρα, καὶ τὰ ὑπὸ γαστέρα· οἷς καὶ τοῦτο μέρος τρυφῆς, ἢ περὶ ταῦτα ἐρεσχελλὰ καὶ κομψεία τῶν ἀντιθέσεων. Τίνα δὲ φιλοσοφεῖον, καὶ ἐπὶ πόσον; Ὅσα ἡμῖν ἐφικτὰ, καὶ ἐφ' ὅσον ἢ τοῦ ἀκούοντος ἕξι ἐφικνεῖται (29) καὶ δύναμις· ἵνα μὴ καθάπερ αἱ ὑπερβάλλουσαι τῶν φωνῶν ἢ τῶν τροφῶν, τὴν ἀκοὴν βλάπτωσιν (30) ἢ τὰ σώματα· εἰ βούλει δὲ, τῶν φορτίων τὰ ὑπερδύναμιν τοὺς ὑποβαίνοντας (31), ἢ τὴν γῆν τῶν ὑετῶν οἱ σφοδρότεροι· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τοῖς στερόχοις, ἐν οὕτως εἶπω, τῶν λόγων καταπιεσθέντες, καὶ βαρυνθέντες ζημιωθεῖεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δύναμιν.

concertare. Jam de quibus, et quousque disputandum? De his solum, quæ ingenii nostri **490** modulum, atque auditoris captum non excedunt: ne alioqui, ut nimia vocis intentio atque immodicus cibus, aures et corpora labefactat: aut, si mavis, sarcinæ viribus graviores bajulorum humeros, ac crebriores pluviae terram opprimunt: ita etiam auditores quæstionibus gravioribus ac durioribus oppressi atque confecti, pristinas quoque vires amittant.

Δ'. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο, μὴ δεῖν πάντοτε μεμνησθαι Θεοῦ· μὴ πάλιν ἐπιφυσώσασαν ἡμῖν οἱ πάντα εὐκολοὶ καὶ ταχεῖς. Μνημονευτέον γὰρ Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον· καὶ εἰ οἷόν τε τοῦτο (32) εἰπεῖν, μηδὲ ἄλλο τι ἢ τοῦτο πραετέον. Κἀγὼ τῶν ἐπαινούντων εἰμι τὸν λόγον (33), ὃς μελετᾷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς διακελεύεται, καὶ ἐσπέρας καὶ πρωτὴ καὶ μεσημβρίας διηγεῖσθαι, καὶ εὐλογεῖν τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· εἰ δεῖ καὶ τὸ Μωϋσέως εἰπεῖν, κοιταζόμενον, διανιστάμενον, ὁδοποροῦντα, ὃ τι οὖν ἄλλο πράττοντα, καὶ τῇ μνήμῃ τυποῦσθαι πρὸς καθαρότητα. Ὡστε οὐ τὸ μεμνησθαι διηνεκῶς κωλύω, τὸ θεολογεῖν δέ· οὐδὲ τὴν θεολογίαν, ὡσπερ ἀσεβῆς (34), ἀλλὰ τὴν ἀκαιρίαν· οὐδὲ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν. Ἡ μέλιτος μὲν πλοσημονή καὶ κόρος ἐμετὸν ἐργάζεται, καίπερ τῶν μελιτος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι, ὡς Σολομῶντι κάμοι δοκεῖ, καὶ τὸ καλὸν οὐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται (ὡσπερ ἄνθος ἐν χειμῶνι παντελῶς ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος, ἢ γυναικεῖος ἀνδράσι, καὶ πένθει γεωμετρία, καὶ πότῳ δάκρυον), ἐνταῦθα δὲ μόνον τὸν καιρὸν ἀτιμάσομεν, οὐ μάλιστα τιμητέον τὸ εὐκαιρον;

D καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται (ὡσπερ ἄνθος ἐν χειμῶνι παντελῶς ἄωρον, καὶ γυναιξὶ κόσμος ἀνδρείος, ἢ γυναικεῖος ἀνδράσι, καὶ πένθει γεωμετρία, καὶ πότῳ δάκρυον), ἐνταῦθα δὲ μόνον τὸν καιρὸν ἀτιμάσομεν, οὐ μάλιστα τιμητέον τὸ εὐκαιρον;

⁹ Psal. i, 2. ¹⁰ Psal. lrv, 18. ¹¹ Psal. xxxiii, 2. ¹² Deut. vi, 7. ¹³ Prov. xxv, 27. ¹⁴ Ecclè. iii, 1.

(25) Ἐξωθεν ἰλῦος. « Ab externo luto. » Id est, « a carnis studio et terrestri negotiis. »

(26) Μοχθηροῖς. « Laboris ac molestiæ plenis. »

(27) Καὶ γῶναι Θεόν. Billius: « ut ad Dei cognitionem perveniamus. »

(28) Λάθωμεν καιρὸν, etc. Alludit ad hæc verba psal. lxxiv, 3: « Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. »

(29) Ἐφικνεῖται. Coisl. 1, Or. 1, etc., ἐξικνεῖται.

(30) Βλάπτωσι. Reg. hm, βλάπτουσι.

(31) Ὑποβαίνοντας. Reg. hm, ὑπερβαίνοντας.

(32) Τοῦτο. Deest in Reg. hm et Or. 1.

(33) Λόγον. Duo Colb., νόμον, « legem. »

(34) Ὡσπερ ἀσεβῆς. Reg. hm, duo Colb., Coisl. 3, Or. 1, ὅπερ εὐσεβῆς, « quod rium est. » Sic etiam legit Billius.

atque hieme intempestivi sunt flores, nec mulieribus virilis, nec viris muliebris ornatus convenit, nec luctui geometria, nec convivio lacrymæ), hic solum nullam temporis rationem habebimus, ubi maxima ejus ratio habenda est?

Ε'. Μηδαμῶς, ὦ φίλοι καὶ ἀδελφοί· ἀδελφούς γὰρ Ἀ ὑμᾶς ἔτι καλῶ, καίπερ οὐκ ἀδελφικῶς ἔχοντας· μὴ οὕτω διανοώμεθα, μηδὲ καθάπερ Ἴπποιοι οἱ θερμοὶ (35) καὶ δυσκάθεκτοι (36), τὸν ἐπιβάτην λογισμὸν ἀποβρίψαντες, καὶ τὴν καλῶς ἀγχοῦσαν εὐλάβειαν ἀποπτύσαντες, κέρβω τῆς νύσσης θέωμεν· ἀλλ' ἐσω τῶν ἡμετέρων ὄρων φιλοσοφῶμεν, καὶ μὴ εἰς Αἴγυπτον (37) ἐκφερώμεθα, μηδὲ εἰς Ἀσσυρίους κατασυρώμεθα, μηδὲ ἄδωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, πάσης ἀκοῆς λέγω, ξένης τε καὶ ἡμετέρας, ἐχθρᾶς καὶ φίλλας (38), εὐγνώμονος καὶ ἀγνώμονος (39), ἢ λίαν ἐπιμελῶς ταυρεὶ τὰ ἡμέτερα, καὶ βούλοιοτο ἂν τὸν σπινθῆρα τῶν ἐν ἡμῖν κακῶν γενέσθαι φλόγα, ἐξάπτει τε καὶ ἀναβρίπτει, καὶ εἰς οὐρανὸν αἶρει ταῖς παρ' ἑαυτῆς (40) αὖραις λανθάνουσα, καὶ ποιεῖ τῆς Βαβυλωνίας φλογὸς τὰ κύκλω καταφλεγούσης ὑψηλοτέραν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τοῖς ἑαυτῶν δόγμασιν ἔχουσι τὴν ἰσχύν, ἐν τοῖς ἡμετέροις σαθοῖς ταύτην θηρεύουσι, καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ αἱ μύαι τοῖς τραύμασιν, οὕτω τοῖς ἡμετέροις ἐπιτίθενται, εἴτε ἀτυχήμασι χρῆ λέγειν, εἴτε ἀμαρτήμασιν. Ἀλλ' ἡμεῖς γε μὴ ἐπὶ πλεῖστον ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοήσωμεν, μηδὲ τὸ περὶ ταῦτα κόσμιον ἀτιμάσωμεν· ἀλλ' εἰ μὴ τὴν ἔχθραν καταλύσασθαι δυνατόν, ἐκεῖνὸ (41) γε συμβῶμεν ἀλλήλοις, μυστικῶς τὰ μυστικὰ φθέγγεσθαι, καὶ ἀγίως τὰ ἅγια, καὶ μὴ ῥίπτειν εἰς βεβήλους ἀκοὰς τὰ μὴ ἔκφορα, μηδὲ σεμνοτέρους ἡμῶν ἀποφαίνωμεν τοὺς προσκυνοῦντας τοῖς δαιμονίοις, καὶ τῶν αἰσχυρῶν μύθων καὶ πραγμάτων θεραπευτὰς, οἳ ὁἴετον ἂν τοῦ αἵματος, ἢ λόγων ἔστιν ὧν μεταδοῖεν τοῖς ἀμυήτοις· ἀλλ' εἰδῶμεν, ὥσπερ ἔσθητος, καὶ διαίτης, καὶ γέλωτος, καὶ βαδίσματος οὐσάν τινα κοσμιότητα (42), οὕτω καὶ λόγου καὶ σιωπῆς, ὅτι καὶ Λόγον προσβεβύμεν μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ προσηγοριῶν, καὶ δυνάμεων· ἔστω καὶ τὸ φιλόνηκον (43) ἡμῶν ἔννομον.

ac decorum tenendum esse, præsertim cum inter tot Dei virtutes ac nomina Λόγον quoque, hoc est, Verbum, colamus; atque contingat, ut ipsa etiam contentio nostra legitima sit.

Γ'. Τί γέννησιν (44) ἀκούει Θεοῦ καὶ κτίσιν, καὶ Θεὸν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τομῆν, καὶ διαίρεσιν, καὶ ἀνάλυσιν, ὁ πικρὸς τῶν λεγομένων ἀκρατῆς (45); Τί δικαστὰς τοὺς κατηγοροὺς καθίζομεν; Τί τὰ ξίφη τοῖς ἐχθροῖς ἐγχειρίζομεν; Πῶς, οἶει, δέξεται τὸν περὶ τούτων λόγον, ἢ μεθ' οἴας τῆς διανοίας, ὁ τὰς

¹⁴ Psal. cxxvii, 4. ¹⁵ Dan. iii, 22.

(35) *Οἱ θερμοί.* Deest *οἱ* in Regg. a, bin, Coisl. 3, et Or. 1.

(36) *Καὶ δυσκάθεκτοι.* Sic Reg. bin, Coisl. 3, et Or. 1. In editis, καὶ δυσκάθετος.

(37) *Εἰς Αἴγυπτον.* = In Ægyptum. = Id est, = ne aliena dogmata sectemur. =

(38) *Φίλλας.* Duo Coisl., φίλλας.

(39) *Εὐγνώμονος καὶ ἀγνώμονος.* Elias vertit, = recte ratiocinantem, et iudicii expertem. =

(40) *Ἐαυτῆς.* Or. 1, ἑαυτοῖς.

(41) *Ἐκεῖνο.* In nonnullis, ἐκεῖνον.

(42) *Κοσμιότητα.* Sic duo Regii. Alii κοσμότητα [mendose].

(43) *Φιλόνηκον.* Billius ad marginem Bas. scri-

V. Absit, o amici ac fratres: fratres enim adhuc vos appello, tametsi parum fraterno erga nos animo sitis: absit ut ita sentiamus, ac velut equi feroces et indomiti, ratione, quasi sessore, excussa, religiosaque gravitate, qua præclare compescimur, repudiata, procul extra metam curramus; verum finibus nostris disputationes nostras coerceamus, nec in Ægyptum præcipientes feramur, nec ad Assyrios pertrahamur, nec canticum Domini in terra aliena cantemus¹⁴, hoc est, apud quosvis auditores, tam nostrates quam extraneos, tam hostes quam amicos, tam benignos quam malignos ac

491 præposteros, qui summo studio res nostras explorant, nihilque avidius expetunt, quam ut malorum nostrorum scintilla in flammam surgat, quam etiam furtim exsuscitant, atque accendunt, auræque suæ afflatu in cælum attollunt, et Babylonica flamma¹⁵, in orbem omnia populante, sublimiorem reddunt. Quoniam enim in suis dogmatibus nihil sibi præsidii roborisque constitutum vident, hoc in nostrarum rerum imbecillitate venantur. Ac proinde, quemadmodum muscæ vulneribus, ita nostris calamitatibus, aut, si mavis, erratis imminet. At nos quidem nosmetipsos diutius ne ignoremus, nec moderationem, quæ in his rebus tenenda est, aspernemur. Quod si inimicitias atque odia extinguere non possumus, illud saltem inter nos conveniat, ut mystica mystice, et sancta sancte proloquamur, nec in profanas aures, quæ in vulgus efferri nefas est, projiciamus, nec patiamur religiosiores quam nos videri eos, qui dæmones adorant, et turpium fabularum ac rerum cultum proflentur; quippe qui iis, qui non iisdem sacris initiati sunt, cruorem potius suum impertirentur, quam sermones, quibus mysteria sua detegerent. Agnoscamus, ut in vestitu, victu, risu, atque incessu, sic in sermone ac silentio modum quemdam

tot Dei virtutes ac nomina Λόγον quoque, hoc est,

VI. Cur Dei generationem et creationem, atque Deum ex nihilo ortum, cur sectiones, et divisiones, ac resolutiones ille audit, qui sævo atque infenso animo hujusmodi sermones expendit? Cur accusatores ipsos iudices constituimus? Cur hostibus in perniciem nostram gladios porrigimus? Quo pacto,

psit, τὸ φιλόνηκον. Sic etiam legunt Elias et Leuv-Combef. vero, φιλονεικεῖν ἡμῖν· = ipsum hoc quod contendimus, sibi nobis legitimum. =

(44) *Γέννησιν*, etc. Gregorius hic perstringit Eunomianos, qui, apud gentiles, quibus non licebat talia audire, de Deo arroganter et cum ostentatione disserebant, cum ipsi in deorum suorum patrocinium sermones etiam adhibere possent. Nam Eunomiani creatum esse Filium Dei, ortumque de nihilo contendebant, sicque eundem a Patre quasi dissecerant separabant.

(45) *Ἀκρατῆς.* = Auditor. = Coisl. 1, ἐξεταστής, = indagator. = Sic etiam legit Billius.

ρον, ἢ ἀσεβέστερον (55)· καὶ κακὸν οὐ καλοῦ πρά-
γματος μισθὸν ἀντιδίδομεν, τῆς ἀσεβείας τὴν παβή-
σιαν.

vitiis libertatem damus (non secus ac parta victoria
duntaxat lege et conditione, ut in nostras partes propendeant, atque adversus Deum majori cum
audacia et impietate ruant; ac malam non bonæ rei mercedem ipsis pendimus, pro impietate nimi-
rum peccandi licentiam ipsis persolventes.

Η'. Καίτοιγε, ὦ διαλεκτικὴ καὶ λάλε, ἐρωτήσω σέ
τι μικρόν· σὺ δὲ ἀπόκρισαι, φησὶ τῷ Ἰωβ ὁ διὰ λαί-
λαπος καὶ νεφῶν χρηματίζων. Πότερον πολλὰι μο-
ναὶ (56) παρὰ τῷ Θεῷ, ὅπερ ἀκούεις, ἢ μία; Πολ-
λαὶ, δώσεις δηλαδὴ, καὶ οὐ μία. Πότερον δὲ πληρω-
θῆναι δεῖ πάσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ οὐ, ὡς εἶναι κε-
νάς, καὶ μάτην ἠτοιμασμένας; Ναὶ πάσας· οὐδὲν γὰρ
εἰκῆ τῶν παρὰ Θεοῦ γενομένων. Ταύτην δὲ, ὅτι ποτε
θήσεις τὴν μονὴν, ἔχοις ἀν εἰπεῖν; Ἄρα τὴν ἐκεῖθεν
ἀνάπαυσίν τε καὶ ὄψαν τὴν ἀποκειμένην τοῖς μακα-
ρίοις (57), ἢ ἄλλο τι; Οὐκ ἄλλο τι, ἢ τοῦτο. Ἐπειδὴ
τοῦθ' (58) ὡμολογήσαμεν, κάκεινο προσεξετάσωμεν·
Ἔστι τι τὸ ταύτας προξενούον τὰς μονάς, ὡς ὁ ἐμὸς
λόγος, ἢ οὐδέν; Ἔστι πάντως. Τί τοῦτο; Τὸ διαφό-
ρους εἶναι πολιτείας καὶ προαιρέσεις, καὶ ἄλλην ἄλ-
λαχοῦ φέρειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ὅπερ
καὶ ὁδοὺς ὀνομάζομεν. Πάσας οὖν ὀδευτέον, ἢ τίας
τῶν ὀδῶν τούτων; Εἰ μὲν οἶόν τε τὸν αὐτὸν, πά-
σας (59)· εἰ δὲ μὴ, ὅτι πλείστας· εἰ δὲ μὴ, τινάς· εἰ
δὲ μηδὲ τοῦτο, μέγα κἂν εἰ μίαν διαφερόντως, ὡς
γέ μοι φαίνεται. Ὅρθως τοῦτο ὑπολαμβάνεις. Τί
οὖν; Ὅταν ἀκούσης μίαν ὀδὸν εἶναι, καὶ ταύτην
στενήν, τί σοι φαίνεται δηλοῦν ὁ λόγος; Μίαν μὲν,
διὰ τὴν ἀρετήν· μία γὰρ, κἂν εἰς πολλὰ σχιζῆται·
στενήν δὲ διὰ τοὺς ἰδρωτάς, καὶ τὸ μὴ πολλοῖς εἶναι
βατήν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, καὶ ὅσοι διὰ
τῆς κακίας ὀδεύουσι. Οὕτω κάμολ δοκεῖ. Τί οὖν, ὦ
βέλτιστε, εἴπερ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὥσπερ τινὰ πένταν,
καταγνώντες τοῦ ἡμετέρου λόγου, πάσας τὰς ἄλλας
ὀδοὺς ἀφέντες, πρὸς μίαν ταύτην φέρεσθε καὶ ὠθεισθε
τὴν διὰ λόγου καὶ θεωρίας, ὡς αὐτοὶ οἴεσθε (60), ὡς
δὲ ἐγὼ φημι, ἀδολεσχίας καὶ τερατείας; Ἐπιτιμάτω
Παῦλος ὑμῖν, τοῦτο πικρῶς ὀνειδίζων μετὰ τὴν ἀπ-
αριθμησίν τῶν χαρισμάτων, ἐν οἷς φησιν· Μὴ πάν-
τες ἀπόστολοι; Μὴ πάντες προφήται; καὶ τὰ
ἑξῆς.

ratione, ferimini ac protrudimini omnes ad hanc unam, quæ per disputationes ac speculationes, ut
ipsi putatis, ut 494 autem ego, nugas et præstigias, teritur? Objurgat vos Paulus, post gratiarum
enumerationem acriter his verbis invehens: Num omnes apostoli? Num omnes prophetae? et quæ
sequuntur.

Θ'. Ἔστω δὲ, ὑψηλὸς, σὺ, καὶ ὑψηλῶν πέρα, καὶ
ὑπὲρ τὰς νεφέλας εἰ βούλει, ὁ τῶν ἀθεάτων θεατῆς,

10 Jer. ix, 21. 11 Job xxxviii, 3. 12 Joan. xiv, 2. 13 Matth. vii, 43. 14 I Cor. xii, 29.

(55) Ἀσεβέστερον. Deest in Reg. a, duobus Colb.,
et Or. 1. Nec Billius vertit.

(56) Πολλὰι μοναί. Mansiones multæ. « Non pro-
pter locorum discrimina, » inquit Elias, « sed pro-
pter domorum ordinem. Nam ut si unam domum
una tantum lucerna splendore suo collustrat, qui-
libet æorsim lucem peculiarem percipit, quanquam
lumen in inultas faces non dividatur. Sic in futuro
 sæculo universi homines justī recipiunt eodem lo-
co et non separatim, singulis pro suo modo, et co-

A accipit; per fenestras, ut Scriptura loquitur 10, hoc
est, per sensuum organa, mortem introducens?
Imo contra omnino facinus, atque 493 aliorum
reges militibus suis vacationes concedunt), hæc
duntaxat lege et conditione, ut in nostras partes propendeant, atque adversus Deum majori cum
audacia et impietate ruant; ac malam non bonæ rei mercedem ipsis pendimus, pro impietate nimi-
rum peccandi licentiam ipsis persolventes.

VIII. Atqui, o dialectice et loquax, nonnihil te
interrogabo: tu vero responde, ut inquebat ille,
qui ad Job per turbinem ac nubes oracula edebat 10.
Multæne apud Deum mansiones sunt, quemadmo-
dum Scriptura docet 11, an una tantum? Multæ,
inquis, non una. Recte. Age vero, easne omnes
B impleri, an quasdam quidem, cæteras autem mi-
nime, ut inanes et frustra paratas? Utique omnes.
Neque enim a Deo quidquam temere atque incas-
sum factum est. An porro hoc quoque dicere queas,
quid tandem sit hæc mansio? Num requies et glo-
ria, quæ beatis in cælo recondita est, an quid aliud?
Nihil aliud, quam hoc, inquis. De hoc igitur
quando inter nos constat, illud insuper expendam-
mus: Estne aliquid, quod nobis mansiones has conciliet,
ut mea est sententia, an omnino nihil? Est
sane, inquis. Quidnam hoc? Hoc nimirum, quod
diversa sint vivendi genera et instituta, ita tamen
ut omnia sint fidei consentanea, quodque nos vias
appellamus. Quid ergo? Hisne omnibus incedere
necesse est, an quibusdam solum? Omnibus, si qui-
dem unus atque idem hoc possit; sin minus, com-
pluribus; aut certe quibusdam. Quod si ne hoc
quidem concedatur, amplum tamen, ut mihi vide-
tur, fuerit, vel unica duntaxat eximie incedere.
Recte hoc existimas. Quid igitur? Cum audis viam
unam esse, eamque perangustam 12, quid iis
verbis significari putas? Unam sane esse, si vir-
tutum species; hæc enim unica est, licet in multas
partes secetur; verum angustam propter sudores,
et quia non a multis teritur, si quidem multitu-
dinem eorum cogites, qui contrario itinere per
vitium gradiuntur. Ita mihi quoque videtur. Quid
ergo causæ est, vir optime, cum ita se res ha-
beant, quod, cæteras omnes vias repudiantes,
tanquam pauperiem, explosa nostra agendi ra-
tione, ferimini ac protrudimini omnes ad hanc unam, quæ per disputationes ac speculationes, ut
ipsi putatis, ut 494 autem ego, nugas et præstigias, teritur? Objurgat vos Paulus, post gratiarum
enumerationem acriter his verbis invehens: Num omnes apostoli? Num omnes prophetae 14? et quæ
sequuntur.

IX. Esto autem: sis ipse altus et sublimis, et
sublimibus sublimior, atque ipsis etiam nubibus, si

dem lumine spirituali splendorem haurientibus, ra-
tioneque sibi conveniente gaudium ac lætitiā ca-
pientibus. »

(57) Μακαρίοις. Reg. bm, δικαιοῖς, « justis. »
(58) Ἐπειδὴ τοῦθ'. Reg. bm, et Or. 1, ἐπεδὴ
τοῦτο.

(59) Πάσας. Reg. hm, et Or. 1, ἀπάσας.

(60) Ὡς αὐτοὶ οἴεσθε. Hæc desunt in duobus
Regg.

ita luget, auctor, rerum, quæ oculorum aspectum a superent, spectator, et arcanorum verborum auditor²³, post Eliam in sublime raptus²⁴, post Moysen Dei conspectu donatus²⁵, post Paulum in cælum euectus²⁶: quid tandem est, quod alios quoque unius diei momento sanctos fingis, et theologus creas, eruditionemque ipsis velut inspiras, et multa imperite doctorum conciliabula facis? Cur aranearum telis infirmiores illaqueas, ex eoque tibi scitum aliquid ac præclarum facere videris? Cur adversus fidem crabrones excitas? Cur dialecticorum agmen nobis ex tempore producis, non aliter ac fabulæ olim, gigantes? Cur levissimos quosque viros, ac virorum nomine indignos, velut colluviem quamdam in unam voraginem cogens, ac verborum illecebris magis ac magis effeminans, novam ex ipsis impietatis officinam condidisti, astute interim eorum amentia ad utilitatem tuam abutens, atque ex ea messem faciens? Num his refragaris? Num alia pro nihilo reputas? Num linguam tuam omnino dominari necesse est, nec tu parturientem sermonem reprimere potes? Habes etiam alia multa et ad hæc utiliter converte.

X. Pythagoræ silentium, et fabas illas Orphicas insectare, recentemque horum verborum arrogantiam: *Ipse dixit*. Platonis ideas impete, animorumque nostrorum in alia atque alia corpora migrationes et circuitiones, et reminiscencias, ac denique non pulchros amores per pulchra corpora in animum subeuntes. Epicuri impium Numinis contemptum, et atomos, atque alienam philosopho voluptatem exagita; Aristotelis præparcam et angustis finibus circumscriptam **495** Providentiam, et artificium, mortales de anima sermones, atque humana dogmata confuta; Stoicorum supercilium, Cynicorum ingluviem et circumforaneam levitatem incesse. Vacuum item, et plenum, ac quæcumque illi de

²³ II Cor. xii, 4. ²⁴ IV Reg. ii, 11. ²⁵ Exod.

(61) *Υφάσμασι*. Deest in duobus Regg., duobus Colb., et Or. 1.

(62) *Σφηκίας*. « Crabrones, » id est « ethnicos. »

(63) *Ἐργαστήριον*. Coisl. 1, et Or. 1 addunt, *ἀσεβείας*, « impietatis. » Sic legit Billius.

(64) *Ἐχεις*, etc. Ostendit Gregorius Eunomianis, plura alia ac honorifica esse argumenta, ea scilicet quæ ex gentilibus scriptis depromi possunt, tum ut loquendi prurigini satisfaciant, tum ut sibi doctrinæ et eloquentiæ nomen comparant.

(65) *Τὴν νόσον*. « Morbum hunc; » loquendi scilicet ac contradicendi prurium.

(66) *Πυθαγόρου*, etc. Pythagoras discipulis suis silentium per quinquennium et a fabis abstinentiam præscribat. Cum autem interrogarentur de quodam ipsius doctrinæ dogmate, nihil aliud respondebant, quam, « Ipse dixit. »

(67) *Πλάτωνος τὰς ἰδέας*. « Platonis ideas. Id est, » inquit Billius, « rerum quæ sunt exemplaria, » seu « exemplares rerum formas. » In hoc erravit Plato, quod ideas extra Deum statuebat, aiebatque Deum, in hæc quasi exempla respicientem, res sensibiles condidisse. Præterea docebat idem philosophus nostrum scire, nihil aliud esse, quam reminisci, quasi animus noster imbutus esset huiusmodi cognitione ac scientia, antequam in corpus immigra-

δὴ τὸν ἀρβύλην ἀκροατῆς, ὁ μετα Ἥλιαν μετάρβιος, καὶ ὁ μετὰ Μωυσέα θεοφανείας ἡξιωμένος, καὶ μετὰ Παῦλον οὐράνιος· τί καὶ τοὺς ἄλλους αὐθημερόν πλάττεις ἁγίους, καὶ χειροτονεῖς θεολόγους, καὶ ὅσον ἐμπνεῖς τὴν παιδεύειν, καὶ πεποηχῆς λογίων ἀμαθῶν πολλὰ συνέδρια; Τί τοῖς ἀραχνεῖος ὑφάσμασι (61) ἐνδεδυμένους τοὺς ἀσθενεστέρους, ὡς δὴ τι σοφὸν καὶ μέγα; Τί σφηκίας (62) ἐγείρεις κατὰ τῆς πίστεως; Τί σχεδιάζεις ἡμῖν διαλεκτικῶν ἀνάδοσιν, ὡσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας; Τί τῶν ἐν δρῶν ὅσον κοῦφον, καὶ ἀνανδρον, ὡσπερ τινὰ συρφετὸν, εἰς μίαν χαράδραν συναγαγῶν, καὶ κολακεῖ πλεόν θηλύνας, καινὸν ἐργαστήριον (63) ἐδημιούργησας, οὐκ ἀσέπως τὴν ἀνοίαν αὐτῶν ἐκκαρπούμενος, Ἄντιλέγεις καὶ τούτοις; καὶ οὐδαμῶ σοι τάλλα; καὶ τὴν γλώσσαν δεῖ δυναστεύειν πάντως, καὶ οὐ κατέχεις τὴν ὠδὴν τοῦ λόγου; ἔχεις (64) καὶ ἄλλα ὑποθέσεις πολλὰς· τε καὶ φιλοτίμους· ἐκεῖ τρέψον μετὰ τοῦ χρησίου τὴν νόσον (65).

dominari necesse est, nec tu parturientem sermonem honorifica disputationis argumenta. Morbum hunc

I. Βάλλε μοι Πυθαγόρου (66) τὴν σιωπὴν, καὶ τοὺς κνάμους τοὺς Ὀρφικούς, καὶ τὴν περὶ τὸ, *Αὐτὸς ἔφα*, καινότεραν ἀλαζονείαν. Βάλλε μοι Πλάτωνος τὰς ἰδέας (67), καὶ τὰς μετενσωματώσεις, καὶ περιόδους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὰς ἀναμνήσεις, καὶ τοὺς οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυχῆν ἔρωτας. Ἐπικούρου τὴν ἀθέλειαν (68), καὶ τὰς ἀτόμους, καὶ τὴν ἀφιλόσοφον ἠδονὴν· Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον Πρόνοιαν (69), καὶ τὸ ἐντεχνον, καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων τῆς Στοᾶς (70) τὴν ὄφρυν, τῶν Κυνῶν (71) τὸ λῆχον τε καὶ ἀγοραῖον. Βάλλε μοι τὸ ξενὸν, τὸ πλῆρες τῶν ληρημάτων, ὅσα περὶ θεῶν ἢ θυσιῶν (72), περὶ εἰδώλων, περὶ δαιμόνων ἀγαθοποιῶν τε (73) καὶ

xxxiii, 22. ²⁶ II Cor. xii, 4.

ret. Vulgavit etiam animarum in alia ex aliis corporibus migrationem. Hoc autem dogma a Pythagora acciperat Plato.

(68) *Ἐπικούρου τὴν ἀθέλειαν*. « Epicuri atheismum. » Deum negavit Epicurus. Summum bonum in voluptate ponebat, id est in absentia omnium dolorum. Providentiam e rebus humanis sustulit.

(69) *Ἀριστοτέλους τὴν μικρολόγον Πρόνοιαν*. Aristoteles docuit cælestia sola a Deo gubernari, non autem humana, upote quæ sint parvi momenti. Tradidit etiam animam non esse immortalē.

(70) *Τῆς Στοᾶς*. Athenis erat « porticus, » in qua Zeno philosophus discipulos docebat. Unde philosophi « Stoici » nuncupati sunt, qui antea a Zenone magistro « Zenonici » dicebantur.

(71) *Τῶν Κυνῶν*. Antisthenes primus novum hoc philosophiæ genus introduxit. Dicitur « Cynici, » sive a Cynosarge gymnasio, in quo Antisthenes profitebatur, sive a canina mordacitate, qua in hominum vitas nullo discrimine invehantur.

(72) *Ἡ θυσιῶν*. Or. 4, καὶ θυσιῶν. Comb., περὶ θυσιῶν.

(73) *Ἀγαθοποιῶν τε*. Reg. hm, et duo Colb., ἀγαθῶν τε, « bonis et malis. »

κακοποιῶν, ὅσα περὶ μαντείας, θαυγαγίας, ψυχαγωγίας, ἄστρον δυνάμεως, τερατεύονται. Εἰ δὲ σὺ ταῦτα μὲν ἀπαξιοῖς λόγου, ὡς μικρά τε καὶ πολλάκις ἐληλεγμένα, περὶ δὲ τὰ σὰ στρέφη, καὶ ζητεῖς τὸ ἐν τούτοις (74) φιλότιμον· ἐγὼ σοὶ κἀνταῦθα (75) παρέξομαι πλατείας ὁδοῦς. Φιλοσόφει μοι περὶ κόσμου ἢ κόσμων, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ λογικῶν φύσεων βελτιόνων τε καὶ χειρόνων (76), περὶ ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀνταποδόσεως, Χριστοῦ παθημάτων. Ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτυγχάνειν οὐκ ἄχρηστον, καὶ τὸ διαμαρτάνειν (77) ἀκίνδονον. Θεῶν δὲ ἐντευξόμεθα, νῦν μὲν ὀλίγα, μικρὸν δὲ ὕστερον ἴσως τελειότερον, ἐν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας (78). Ἀμήν.

(74) Ἐν τούτοις. Or. 1, ἐν λόγοις.

(75) Κἀνταῦθα. Reg. hni, καὶ ἐντεῦθεν.

(76) Βελτιόνων τε καὶ χειρόνων. Elias id « de bonis et malis angelis » exponit.

(77) Τὸ διαμαρτάνειν, etc. Scholium Regii codicis sic habet : « Ἄξιον ἀπορῆσαι, πῶς περὶ Χριστιανῶν ζητημάτων εἶπεν εἶναι ἀκίνδονον περὶ ταῦτα διαμαρτεῖν· τὰ γὰρ πολλὰ τῶν ζητημάτων πρὸς τοὺς αἰρετικούς περὶ τούτων ἡμῖν· « Mirandum sane, cur dixerit Gregorius periculosum non esse, si quis, in his quæstionibus, quæ inter Christianos versantur, a scopo aberrat. Illæ enim controversiæ sunt, ut plurimum, inter Catholicos et hæreticos. » Coniicimus

A diis, de sacrificiis, de simulacris, de dæmonibus, tum beneficiis, tum maleficiis, quæcunque de divinatione, de deorum et animarum evocatione, ac postremo de vi et facultate siderum vanissime disputant. Quod si tu quidem de his rebus, ut parvis, ac sæpe confutatis, disputationem institutere recusas, in tuis vero versari gestis, iisque gloriam ac nominis celebritatem affectas : hæc ego quæque latissimum tibi campum aperiam. De mündē vel mundis philosophare, de materia, de anima, de naturis ratione præditis, tam bonis quam malis, de resurrectione, de iudicio, de præmiis ac pœniis, de Christi cruciatibus. In his enim argumentis, et scopum assequi utile est, et aberrare minime periculosum. At vero cum Deo, in hac quidem vita parcius, aliquanto post autem fortasse plenius, commercium habebimus, in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui sit gloria in sæcula. Amen.

B tamen difficultatis nodum solvi posse, si vox διαμαρτάνειν accipiatur, non pro « a scopo, a recta via aberrare, » circa quæstiones, quæ in controversiam vocantur, quod semper periculosum est ; sed pro « spe frustrari, » circa eos quibuscum disputationes aggredimur, qui in erroribus obstinate perseverant, licet tum verbo, tum scriptis illorum error invictè confutetur. Sic enim recte dicitur « minime periculosum. » Leuvenklaius hunc contextum sic reddidit : « Nam ut in his est utile præstare quod cupias, sic expectationi votoque animi non satisfacere, periculo caret. »

(78) Αἰῶνας. Reg. hm, et Or. 1 addunt, τῶν αἰώνων.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ΄.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Περὶ θεολογίας (79).

A. Ἐπειδὴ (80) ἀνεκαθάρσαμεν τῷ λόγῳ τὸν θεολόγον, οἷόν τε εἶναι χρῆ διελθόντες, καὶ οἰστίει φιλοσοφητέον, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον· ὅτι ὡς οἷόν τε καθαρὸν (81), ἵνα φωτὶ καταλαμβάνηται φῶς· καὶ τοῖς ἐπιμελεστέροις, ἵνα μὴ ἄγονος ἢ εἰς ἄγονον χώραν ἐμπέπτωσιν ὁ λόγος· καὶ ὅταν γαλήνην ἔχωμεν ἐνδον ἀπὸ τῆς ἔξω περιφορᾶς, ὥστε μὴ, καθάπερ οἱ λυτῶντες (82), τῷ πνεύματι διακόπτεσθαι· καὶ ὅσον ἐχωρήσαμεν, ἢ χωροῦμεθα. Ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω, καὶ ἐνεώσαμεν ἑαυτοῖς θεῖα νεώματα (83), ὥστε μὴ σπείρειν ἐπ' ἀκάνθαις, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὠμαλίσαιμεν, τῆς Γραφῆς τυπωθέντες τε καὶ τυπώσαντες· φέρε, τοῖς τῆς θεολογίας ἤδη προσβῶμεν λόγους, προστησάμενοι τοῦ λόγου τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Ἰῶν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὥστε τὸν μὲν εὐδοκεῖν, τὸν δὲ συνεργεῖν, τὸ δὲ ἐμπνεῖν· μᾶλλον δὲ μίαν ἐκ τῆς μιάς θεότητος γενέσθαι τῆν

⁷⁷ Matth. xiii, 5. et seqq. ⁷⁸ ibid. 7. ⁷⁹ Jer. iv, 3.

* Alias XXXIV. Quæ autem 28 erat, nunc 26. — Habita anno 380.

(79) Περὶ θεολογίας. Sic editi. Eadem inscriptione gaudet in plerisque codicibus.

(80) Ἐπειδὴ. Or. 1, ἐπειδὴ [f. pro ἐπεὶ δέ].

(81) Καθαρόν. Coisl. 1, Or. 4, etc., καθαροῖς. Combefisius utramque vocem simul admittendam putat, qua admissa sic reddit : « ut purus puris auribus sermonem infundat. » Utrique enim, oratori

ORATIO XXVIII'.

THEOLOGICA SECUNDA.

De theologia.

I. Quoniam sermone thelogum repurgavimus, cum illud exposuimus, et quale eum esse, et apud quos, et quando, et quatenus philosophari oporteat : nam et eum quam maxime purum esse necesse est, ut luce lucem percipiat, et apud studiosos, et diligentes auditores orationem habere, 496 ne alioqui in sterilem terram sermo incidens, sterilis quoque ipse sit ⁷⁷; et tum demum, cum ab externarum rerum jactatione tranquillum animum habuerimus, ne, quod singultientibus accidere solet, spiritus nobis interrumpatur : ac denique hactenus disserendum, quatenus vel ipsi concepimus, vel ab alienis concipimus. Quoniam, inquam, hæc ita se habent, ac, ne super spinas seramus ⁷⁸, nobis divina novalia novavimus ⁷⁹, terræque superficiem complanavimus ⁸⁰, Scriptura videlicet sacra, tum ipsi informati, tum alios informantes : age, jam ad

et auditori, puritas necessaria est, « ut lux luce » percipiat, ab iis scilicet « qui majorem curam attulerint, » τοῖς ἐπιμελεστέροις.

(82) Οἱ λυτῶντες. Bas., οἱ λύζοντες.

(83) Θεῖα νεώματα. Alludit profecto ad hæc Jerem. verba, iv, 3 : « Novate vobis novale, et nolite serere super spinas. » Alludit etiam ad hæc Isaie xxviii, 25 : « Nonne cum adæquaverit faciem ejus, secret, » etc.